

”ורצית בנו” ו”יום שמחת לבו”

(מבאר האם זכו לדרגת ה”רצון” בי’ או בט”ו בתשרי, וגם מבאר את השמחה על השראת השכינה בעת תחילת הבנין והשלמתו בניסן)

”ביום חתונתו וביום שמחת לבו” (שה”ש ג, יא)

הקדמה

א] הנה יודעים דברי הגר”א (שה”ש) במהות חג הסוכות, שהגם שהקב”ה מחל על חטא העגל ביוה”כ בי’ בתשרי, מ”מ בט”ו בתשרי היה תוספת על המחילה הזו, שגם רצה בנו בזה שבנו את המשכן ושרתה בה שכינה. וביארנו במקו”א שלא חזרו ענני הכבוד כי אם בט”ו בתשרי, לפי שאז התחילו במלאכת עבודת המשכן.

והטעם שמלאכת עבודת המשכן היה תנאי מעכב בריצוי של הקב”ה, ביארנו עפ”ד הבית הלוי, שיסוד חטא העגל היה נגד התמימות בעבודת ה’, ולכן הוצרכו לתקן כנגד זה ”כאשר צוה ה’ את משה”, וזה נפעל בעת עבודת המשכן, ואז תיקנו את שורש החטא של העגל, ולכן כנגד זה זכו אז לדרגה של ”ורצית בנו” שיהיו רצויים לפני הקב”ה כמו קודם החטא.

וכנגד התוספת זו שהקב”ה רצה בנו בט”ו בתשרי והחזיר את ענני הכבוד והשרה שכינתו בתוכינו אנו חגים את חג הסוכות, וזהו ”ורצית בנו”. וחג הסוכות מוגדר ”זמן שמחתינו” על זה.

יום שמחת לבו

ב] אולם יש לעיין, שהרי שנינו במשנה בתענית (ד, ח) ”וכן הוא אומר ”צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו”, ביום חתונתו זו מתן תורה, וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן”.

ופרש”י (שה”ש ג, יא) ”ביום חתונתו - יום מתן תורה שעטרוהו להם למלך וקבלו עולו: וביום שמחת לבו - זה שמיני למילואים שנתחנך בו המשכן במדבר”.

וכ”ה במהרש”א (כתובות ז, ב) ”בכמה דוכתין דמיון ישראל לגבי הקב”ה כאשר לבעלה, וז”ש דהוא מקדש לו ג”כ עמו ישראל בדוגמא זו בקדושין, שהיא נתינת התורה כמ”ש אל תקרי מורשה אלא מאורסה, ובחופה הוא יחוד שכינתו במקדש עמנו, וכמו שדרשו ביום חתונתו זה מתן תורה וביום שמחת לבו זה יום שנתחנך המשכן”.

נמצא מבואר ש”יום שמחת לבו” זה המשכן שזה היה בניסן, ומדוע נתייחד סוכות להיות זמן שמחתינו בתחילת הבנין.

”כי כבר רצה האלוקים את מעשיך”

ג] ובכדי לבאר את כל זה נקדים בהערה, דהנה ידועים דברי חז”ל במדרש (מד”ר קהלת פ”ט, ז; תוסי’ יומא פז, ב; טור ס”י תרכד) שבמוצאי יוה”כ בת קול יוצאת ואומרת (קהלת ט, ז) ”לך אכול בשמחה לחמך”, והמשך הפסוק הוא ”כי כבר רצה האלהים את מעשיך”.

ויש להעיר, שהרי השיח יצחק (סדור הגר”א) כותב שעיקר ה”רצון” הוא רק בסוכות בעת שחזרו ענני הכבוד, והביאור הוא ע”פ האמור בהקדמה שהגם שהקב”ה סלח ומחל על חטא העגל, מ”מ רק בט”ו בתשרי חזרו לדרגה כמו קודם החטא שהחזיר להם את ענני הכבוד, ולכן ”ורצית בנו” זה רק בט”ו בתשרי ולא ביום הכפורים.

ומהו אם כן מה שמבואר בדברי חז”ל שכבר במוצאי יוה”כ ”רצה אלוקים את מעשיך”?

והיה נראה לומר, שיש רצון על האדם עצמו לשוב לדרגה שירצה בו הקב”ה כמו קודם החטא, ויש ”רצה את מעשיך” שעשה האדם ביוה”כ” (מערכת התשובה שגורם כפרת עונות) וזה כבר במוצאי יוה”כ. ועד”ז נוסח ברכת רצה ”רצה ה’ אלוקינו בעמך ישראל ובתפלתם” (ראה מש”כ הרמח”ל בדע”ת גדר קבלת השפעתו יתברך).²

אולם יש להוכיח שכבר ביום הכפורים היה את מדת הרצון, שהרי רש”י (שמות לג, יא) כותב: ”בעשורה בתשרי נתרצה הקב”ה לישראל בשמחה ובלב שלם, ואמר לו למשה סלחתי כדברך, ומסר לו לוחות אחרונות”, הרי מפורש בזה דרגת הרצון כבר ביוה”כ”³.

ועלינו לבאר איך הדברים הולמים את דברי השיח יצחק.

¹ ובאמת השפ”א (סוכות תר”מ) כותב ש”לך אכול בשמחה כו” קאי על חג הסוכות זמן שמחתינו, אבל בדברי חז”ל הללו לא משמע כן.

² ויש לצרף בזה לדברים נפלאים שכותב בספר אפריון (פרי אחרי מות): ”ומעתה האיש הנלבב, כאשר בא יוה”כ” הקדוש, והוא נותן אל לבו כי הירבה לחטוא בשנה, והוא שב בתשובה שלמה כראוי ונכון, והוא בטוח בחסדי השי”ת שיכפר לו על כל החטאים והעונות אשר עשה כל השנה, הנה במוצאי יוה”כ” כאשר ישב אל השלחן לאכול ויתן אל לבו איך יערב לי לאכול, אף שעתה אני צדיק גמור כי הקב”ה מחל לי הכל, אבל הרי בשעה שהלחם הזה גדל אז הייתי רשע וא”כ הגשמים לא ירדו בזכותי אלא בזכות הבהמות, ועתה איך יערב לחכי נהמא דכסיפא. אמנם באמת אין בזה שום חשש, כי מאחר שהיום עשה תשובה כראוי, הרי הקב”ה ראה וידע זאת בתחלה כי עתיד האיש הזה להיות צדיק ע”י תשובתו, וא”כ גם אז הגשמים בצדקתו ירדו. וז”ש לך אכול בשמחה, דייקא בשמחה בלי שום עצבות כי הנה הוא לחמך, ושתה בלב טוב יינך, ואל תאמר כי מאחר שאני בעת גידולם הייתי רשע א”כ לא גדלו בזכותי רק בזכות הבהמות, אל תאמר כן, כי כבר רצה אלהים את מעשיך, כלומר גם אז בעת הגידול של הלחם והיין, רצה אלהים את מעשיך אשר עשית היום, כי לפניו נגלה גם העתיד, וא”כ בזכותך גדלו והרי הן שלך, והוא כפתור ופרח בעז”ה”.

³ וע”ע בשערי תשובה לר”י (ד, ח) שכותב: ”ואם עבר אדם על מצות לא תעשה ועשה תשובה, ידאג לעונו ויכסוף ויחכה להגיע ליום הכפורים למען יתרצה אל השם יתברך, כי רצונו חיי הנפש והגוף וחי כל נוצר, כמו שנאמר (תהלים ל, ו) ”חיים ברצונו” (וע”ע ברש”י שה”ש א, יג ובדברים ט, יח; ובגור אריה דברים י, י ושמות כט, א).

אולם באמת גם השיח יצחק בעצמו כותב: "כי גם אחר שעשו את העגל נתרצה להם הקב"ה ביום הכפורים והשרה שכינתו בתוכם". ועלינו להבין, שהרי לכאורה הריצוי היה רק בסוכות שאז חזרו ענני הכבוד, ומהי כונתו שהקב"ה נתרצה להם כבר ביום הכפורים?

וכותב המהר"ל (גור אריה שמות שם): "אע"ג דנתרצה להם ביום הכפורים, לא היה ריצוי, אלא שהקב"ה ברצון להם, ומכל מקום עדיין היו כמנודין לו, עד שהוקם המשכן, והיה כפרה להם בקרבנו". והדברים סתומים.

מתי משה עצמו נצטוו על מלאכת המשכן

ד] ומה שנראה בזה, כי הגם שמבואר בדברי הגר"א בשיר בשירים, שמשה רבינו צוה את ישראל על מלאכת המשכן בי"א בתשרי, מ"מ מבואר במדרש תנחומא (תרומה אות ח; כי תשא אות לא; פקודי אות יא) שמשה רבינו עצמו נצטוו על מלאכת המשכן כבר ביום הכפורים עצמו.

וכך אמרו שם (תרומה שם): "אימתי נאמר למשה הפרשה הזו של משכן? ביום הכפורים עצמו, אע"פ שפרשת המשכן קודמת למעשה העגל כו', אין מוקדם ומאוחר בתורה כו' הוי ביום הכפורים נאמר למשה ועשו לי מקדש כו'. ואתה מוצא שביום הכפורים נתכפר להם ובו ביום אמר לו הקב"ה "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" כדי שידעו כל האומות שנתכפר להם מעשה העגל, ולכך נקרא משכן העדות שהוא עדות לכל באי העולם שהקב"ה שוכן במקדשכם".

הרי מבואר, שהקב"ה כבר ביום הכפורים גילה בדעתו שחפץ להחזיר את שכינתו בישראל, ולפיכך אמר למשה שיצום על מלאכת המשכן ואז יחזיר שכינתו בהם.

נמצא לפי זה, שמצד הקב"ה כבר ביום הכפורים הוא רצה בנו, ורק כדי שבפועל יחזור השכינה וענני הכבוד, היה נצרך שיבנו את המשכן, ואז בפועל נתממש הרצון שחזרו לדרגה שהיו קודם החטא. אבל בעצם כבר ביום הכפורים בעת שסלח הקב"ה לישראל, גילה בדעתו שרוצה בהם וחפץ להחזירם לדרגה כמו קודם החטא.

ביאור השמחה על בנית המשכן והשראת השכינה בתשרי ובניסן

ה] עתה נמשיך לבאר את זמן שמחתינו בחג הסוכות⁴.

ונקדים תחילה בדברי האלשיך (ויקרא פרק כג) שג"כ מבואר בדבריו להדיא שהשמחה בסוכות הוא על החזרת השכינה, ושזהו שמחתנו של הקב"ה.

וכך הוא כותב: "הנה כי לא על חנם קבע הוא יתברך חג השביעי הזה על שם הסוכות, כי למה, כי שמחתו היא, כי לא שמח ה' במעשיו מאז ברא העולם עד הזמן ההוא, כי עשרים דור שמאדם עד אברהם היו מכעיסים ובאים, ומאברהם התחילה שכינה לרדת מרקיע שביעי לששי ולא שבתה לארץ, כאשר נתאוה יתברך שתהיה לו דירה בתחתונים שהיה תכלית הבריאה, וגם לא פסקה זוהמא עד מתן תורה, ולא מלאו הימים לגמור מתנתה עד אשר עשו את העגל, ולא נתקן עד עבור יום הכפורים, שאז ניתנה תורה בלוחות שניות והקהיל משה את ישראל לעשות לו מקדש לשכון בתוכם, אז שמח הוא יתברך, ועל כבודו צוה לחוג את חג הסוכות כי היא שמחתו כמדובר. וגם בכל דור אין לו יתברך ימי שמחה כחג הסוכות, כי אז נקיים ישראל מכל עון אשר חטאו כי עבר עליהם יום הכפורים. ועל כן יען כי כל שמחתו יתברך הוא על כשרונינו וטהרת נפשנו, אם כן ראוי הוא כי זכר יעשה יתברך בחג ההוא אל השגת ישראל זה הכשרון, הלא הוא על ידי הסוכות, ככל הדברים הנאמרים באמת ברמז הנרמז, ונמצא בהן למוצאי דעת כמדובר".

ומבואר מדבריו, שמהות החג הוא על השכינה שחזרה, ושזהו שמחתו של הקב"ה במה שמשרה שכינתו בישראל, וכפי שאמרו חז"ל עפ"ד חז"ל (תנחומא נשא סי' טז) "בשעה שברא הקב"ה את העולם אמרו שנתאוה שיהא לו דירה בתחתונים כמו שיש בעליונים" (וראה בנפח"ח ב, יז) שענין השכינה הנזכר בכל מקום הפי' הפשוט הוא קביעות דירה).

אמנם בכל עשיית המשכן יש גם את חלק ההכנה של ישראל. וזה ע"פ מש"כ במקו"א בהרחבה (אהל אבות בראשית) שהנה נחלקו הרמב"ן והספורנו, אם ציווי מלאכת המשכן היה קודם חטא העגל או רק אחרי חטא העגל, וקשה מדברי חז"ל (תנחומא בחוקותי סי' ג' במד"ר יב, ו) שמפורש שהיה תנאי כבר ביציאת מצרים על מלאכת המשכן.

וכן קשה סתירה בדברי הגר"א עצמו, שמחד גיסא בדבריו בשה"ש (א, יז) מבואר שציווי המשכן בא רק אחרי חטא העגל כשיטת הספורנו. ואילו בדבריו באדרת אליהו (פ' כי תשא) משמע שהציווי של "ועשו לי מקדש" היה גם קודם חטא העגל.

וביארנו שם עפ"ד המשך חכמה (פ' ויקהל) שג"כ כותב כשיטת הספורנו שקודם חטא העגל היה השראת השכינה גם בלא המשכן, אלא שבדבריו מבואר חידוש נפלא שאעפ"כ היה 'משכן' גם קודם חטא העגל.

ושם בא המשך חכמה לבאר מדוע בפ' כי תשא (קודם חטא העגל) נצטוו על שבת אחרי מלאכת המשכן, ואילו בפ' ויקהל נאמרה מלאכת המשכן אחר הציווי על שבת. וז"ל: "קודם שעשו בני ישראל העגל הלא היה התנאי "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך" והשכינה היתה שורה בישראל שלא באמצעות המשכן רק הוא היה מקום מיוחד לעבודה ולהשראת השכינה, אבל לא באופן שעל ידו יזכו לראות בכבוד השי"ת כי בני ישראל בעצמם הם היו המעון להשי"ת "והיכל ה' המה" (ירמיה ז, ד) אז היה בנין המשכן כאחד מפרטי צורך העבודה כו'. שכיון שהשראת השכינה וכבוד השי"ת חופף על בני ישראל קודם בנין המשכן אם כן תו עבודה וכל צרכיה אף בנין המשכן דחי שבת, לכן נאמר משכן קודם לשבת. אבל אחר שחטאו בעגל הלא לא היו ראויים לכבוד השי"ת רק באמצעות המשכן, א"כ לא נדחית בבנין המשכן לכן נאמר שבת קודם".

ומבואר מדבריו, שגם קודם חטא העגל היה ציווי על מלאכת המשכן רק שהיה חילוק במהות המשכן, שאחרי חטא העגל לא היו ראויים להשראת השכינה רק דרך המשכן, ואילו קודם חטא העגל המשכן היה רק כאחד מפרטי צורך העבודה.

ועפ"ז ביארנו, שמהות המשכן קודם חטא העגל היה במטרה כדי שתשרה השכינה בתחתונים, והיה זה בחינה של "מקדש", אלא שמכח חטא העגל ירדו בדרגה ולא זכו לשוב לדרגה ההיא שתשרה השכינה בתחתונים ולא שרתה השכינה אלא בישראל, ולצורך זה הוצרך מקום מיוחד להשראת השכינה שזהו ה"משכן".

⁴ ויסוד הדברים שמעתי מממ"ר הגאון הגרד"כ שליט"א.

"ושכנתי בתוכם"

ו] והנה כדי שישראל יהיו שרויים שתשרה בהם השכינה ושהם בעצמן יהיו המעון להשי"ת "והיכל ה' המה", היה נצרך לכך עבודה מצידם.

וכפי שכותב הנפש החיים (שער א בהערות פרק ד): "לזאת הרי כי ודאי עיקר ענין הקדש והמקדש ושריית שכינתו יתברך הוא האדם, שאם יתקדש עצמו כראוי בקיום המצות כולן שהם תלויין ג"כ בשורשן העליון בפרקי אברי השיעור קומה כביכול של כלל כל העולמות כולם, אז הוא עצמו המקדש ממש ובתוכו ה' ית"ש. כמ"ש יכל ה' היכל ה' המה. וכמאמרם ז"ל ושכנתי בתוכם בתוכו לא נאמר אלא בתוכם כו'. וזה שאמרו רז"ל (כתובות ה, א) "גדולים מעשי צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, דאילו במעשה שמים וארץ כתיב "אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים", ואילו במעשה צדיקים כתיב "מקדש אדני כוננו ידיך". פתחו במעשי צדיקים וסיימו ראייתם ממקדש, כי כן באמת שהצדיקים ע"י מעשיהם הרצויים לפניו יתברך, הן הם מקדש ה' ממש.

וי"ל עדי"ז הכתוב "ועשו לי מקדש גוי ככל אשר אני מראה אותך וגוי וכן תעשו" ורז"ל דרשו וכן תעשו לדורות. ולדרכינו י"ל ג"כ שר"ל אל תחשבו שתכלית כוונתי הוא עשיית המקדש החיצוני, אלא תדעו שכל תכלית רצוני בתבנית המשכן וכל כליו, רק לרמוז לכם שממנו תראו וכן תעשו אתם את עצמיכם שתהיו אתם במעשיכם הרצויים כתבנית המשכן וכליו, כולם קדושים ראויים ומוכנים להשרות שכינתי בתוכם ממש. זהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם דייקא שככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וגוי. תכלית כוונתי שכן תעשו את עצמיכם".

ומהו "ושכנתי בתוכם" בכל אחד ואחד, מבאר האלשיך (שמות כה): "בשום לב אל אומרו "ושכנתי בתוכם" ולא אמר "בתוכו", והוא כי הנה שמעתי לומדים מכאן כי עיקר השראת שכינה באדם הוא ולא בבית מאומרו "בתוכם", אך לא המשיכו הכתובים על ענין זה. ואני אבא אחריהם ומלאתי את דבריהם. והוא כי עדיין צריך לשים לב כי הלא במשכן עצמו היתה שכינה כו'. אך הוא, כי מאז היתה שכינה למטה טרם יחטא אדם ובהעוותו עלתה לרקיע ראשון, ובדור אנוש לשני, וכן על הסדר הזה עד השביעי. ובא אברהם והורידה לששי, יצחק לחמישי, יעקב לרביעי, לוי לשלישי, קהת לשני, עמרם לראשון, משה לארץ. כן היה ראוי הלל להשרות שכינה בארץ בהשתלשלותו כו'. אלא שאין הדור ראוי לכך, כי עונותם מבדילים בין הארץ ובין השמים, ואין מבא להשראת שכינה בארץ למענם. והוא מאמר הכתוב היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה, לומר אל יעלה על רוחכם כי היכל ה' הוא ואיך יניחוהו הוא יתברך, כי הלא היכל ה' המה וכאשר המה ראויים להשרות שכינה בנשמותם ישתלשל ויתפשט השפע אל היכל ה', כי למענם להיות אתם משכן את שמו יתברך במקום ההוא. כי נפשותם הם המשכן האמתי ומהם יתפשט אל המקום המיוחד ההוא".

ומוסיף האלשיך: "ועל זה אחשבה היתה ברכת טוב אשר בירך משה את בני ישראל, כמאמרם ז"ל (תנחומא פקודי יא) על "וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה' ויברך אותם משה", יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם ויהי נועם כו'. כי מה ענין פסוק "ויהי נועם" אצל הברכה. ולבא אל הענין, נשים לב אל כפל ענין ומלות שונות באומרו "ומעשה ידינו כוננה כו' ומעשה ידינו כו'". אך אמר יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם כו', כי כשהוקם המשכן של מטה, משכן של מעלה הוקם עמו בכל חלקי פרטי דוגמת התחתון. וזהו ומעשה ידינו, אשר פה, כוננה עלינו, בעליון אשר הוא עלינו ואז על ידי שני הדברים האלה ומעשה ידינו, פה למטה כוננה, מקדושה שהקיננו בעליון על ידי נפשנו, כי הכל תלוי ונמשך מהשראת שכינה על האדם שבאמצעותו יתכונן העליון והתחתון בהשראת שכינה כאמור.

ועל פי הדברים האלה תהיה כוונת הכתוב "ועשו לי מקדש כו'", כי אחת דבר אלהים שתיים זו שמענו. אחת ועשו לי מקדש, שנית שיעשו באופן יתקיים המקדש במה שיכשירו מעשיהם להיות עצמם היכל ה', ותהיה שכינתו יתברך שוכנת בתוכם ובקרבתם שיהיו היכל ה' המה, שויהי נועם ה' עליהם בעצם. וזהו "ושכנתי בתוכם", כי אין הוא יתברך עושה עיקר מהעצים ואבנים, כי אם מהאנשים צדיקים אשר נפשותיהם משכנות לאביר יעקב. ופירש על ראשון ראשון. מה שאמרתי "ועשו לי מקדש הוא ככל אשר אני מראה אותך כו'". ומה שאמרתי "ושכנתי בתוכם" אל יקשה בעיניכם לומר מי זה יוכל להכין עצמו להיות משכנו יתברך בו, ומה גם אחר התקלקל הכנתם בעגל. כי דעו לכם כי "וכן תעשו", כי יש לאל ידכם בטוב בחירתכם. ולהורות להם כי הבא ליטהר ה' עמו לסייעו ולהכשירו בעצם, והמה כבר באו ליטהר כמאמרם ז"ל כי כן עשו ישראל אז מראש חודש אלול שעלה משה הפעם השלישית שבא ליטהר, על כן בסוף הארבעים יום שירד משה בציווי המשכן אמר לו הוא יתברך לאמר להם וכן תעשו כו'".

ומבואר מכל דברי האלשיך, שהעבודה של ישראל היה להכשיר עצמם להיות ראויים שתשרה שכינה עליהם בתוך כל אחד ואחד. ואת העבודה הזאת עשו ישראל החל מר"ח אלול ועד ליום הכפורים, ואז הכינו עצמם לכך ובט"ו בתשרי בעת שהתחילו בעשיית המשכן, או אז כבר העמידו עצמם מצידם שראויים לכך להיות המעון לשכינה.

וכבר ביארנו לעיל, שהקב"ה כבר ביום הכפורים עצמו צוה למשה על מלאכת המשכן, כי כבר אז גילה בדעתו שרוצה בהם, וחפץ להחזיר את שכינתו בהם. ולכן יש כאן תהליך שלם שמתחיל מיום הכפורים עד עת סיום מלאכת המשכן.

ולכן מצד ישראל – עת תחילת עשיית המשכן הוא זמן השמחה, כי בעת ההיא העמידו והכינו עצמן ונעשו ראויים להשראת השכינה, וזהו הסמל של ענני הכבוד. אולם בפועל לא נשלמה מלאכת המשכן רק בניסן, ולכן מצידו יתברך שלימות השמחה היא רק בניסן, בזמן שנעשה לו דירה בתחתונים שיכול להשרות שכינתו שם.